

Polysemy and synonymy in the German terminology of architecture

Viktoriia Voloshuk

National University "Zaporizhzhia Polytechnic", Zaporizhzhia

<https://orcid.org/0000-0001-5101-0354>

Abstract. Within a single terminology system, a term should tend to be unambiguous. But the more often a term is used, the more likely it is to acquire new meanings. In the architecture terminosystem, both intra-system polysemy and inter-sectoral polysemy were found, when the same term functions in different terminosystems of science. In the common language, synonyms are related mainly to the subject, denotative meaning, and in terminology - to the concept, signifier. Synonymous terms do not perform stylistic functions. On the basis of semantic features were identified full (duplicates) and partial synonyms of the architectural terminology of the German language.

Keywords: polysemy, synonymy, term, architecture.

Полісемія та синонімія в німецькій терміносистемі архітектури

Вікторія Волошук

Національний університет "Запорізька політехніка", м. Запоріжжя

<https://orcid.org/0000-0001-5101-0354>

Анотація. У межах однієї терміносистеми термін має тяжіти до однозначності. Але що частіше використовується термін, то більша вірогідність виникнення в нього нових значень. У терміносистемі архітектури була виявлена як внутрішньосистемна полісемія так і міжгалузева полісемія, коли один і той самий термін функціонує у різних терміносистемах науки. У загальнонародній мові синоніми співвідносяться переважно з предметним, денотативним значенням, а в термінології – з поняттям, сигніфікатом. Терміни-синоніми не виконують стилістичних функцій. За семантичною ознакою були виділені повні (дублети) та часткові терміни-синоніми архітектурної терміносистеми німецької мови.

Ключові слова: полісемія, синонімія, термін, архітектура.

Полісемія, тобто здатність слова мати два і більше значень, є центральною властивістю лексичних одиниць, однією з найважливіших мовних універсалій. [1, с. 14]. Полісемія як семантична категорія – це семантичне відношення внутрішньо пов'язаних (вмотивованих) значень, які виражаються формами одного слова і утворюють певну систему. Поява додаткових значень, як і поповнення лексики новими словами, безперечно, збагачує мову.

Полісемія термінів на відміну від аналогічного явища у загальновживаній мові розглядається у працях більшості термінологів як вкрай небажана, оскільки вона перешкоджає чіткому розрізненню наукових понять, що порушує вимоги,

які висуваються до фахового тексту, передовсім, його точність. Зазвичай вважається, що одиниці спеціальної лексики (як слова так і словосполучення) повинні бути однозначними. Багато дослідників пропонують усувати полісемію з терміносистем, свідомо прикріплюючи до одного знака лише одне значення. Тобто, у межах однієї терміносистеми термін має тяжіти до однозначності, але явище полісемії в мові є неминучим. Смислова варіантність слова дає можливість лексико-семантичній системі мови відображати виникнення нових реалій шляхом економії мовних засобів. Відбувається не кількісне нагромадження мовних одиниць, що позначають нові поняття, а здійснюється переосмислення вже наявних. О. Павлова зазначає, що полісемія терміна перебуває у прямій залежності від частотності його вживання в науковому мовленні. Що частіше використовується термін, то більша вірогідність виникнення в нього нових значень [2, с. 320].

Як було виявлено в ході дослідження, у терміносистемі архітектури також проявляється явище внутрішньосистемної полісемії. Наведемо приклади:

1. *Der Ausstellungsbereich setzt sich vom **Austritt** des Stiegenhauses in den kleineren, oberen Zylinder weiter fort. Dort findet man die Mehrzweckhalle und ein erhöht liegendes Auditorium, das über der Zentralthalle liegt* [3]. – Виставкова площа продовжується у меншому верхньому циліндрі споруди, починаючись з **верхньої сходинки** сходового майданчика. Там знаходиться багатофункціональний зал та аудиторія, що розташована над центральним приміщенням споруди.

2. *Ein kleiner **Austritt** erweitert die Wohnfläche in den Innenhof* [4]. – Невеликий **вихід** розширює життєвий простір у внутрішньому дворі.

З наведених прикладів видно, що у першому випадку слово *Austritt* перекладається як "верхня сходинка", а у другому – "вихід".

Проілюструємо інший приклад внутрішньосистемної полісемії архітектури:

1. *Zunehmend werden aber auch im konventionellen **Hochbau** immer mehr Projekte realisiert, ganz aktuell beispielsweise der Neubau eines Autohauses* [5]. – Все більше проектів реалізується при звичайному **наземному будівництві**, зовсім сучасним є будівництво автомобільного салону.

2. *In diesem Jahrgang werden schwerpunktmäßig die Tragwerksbewertung und -planung im Bestand, Schadensanalyse und Ertüchtigungsmaßnahmen für Betonkonstruktionen des allgemeinen **Hochbaus** sowie im Besonderen für Parkhäuser und Verkehrswasserbauwerke behandelt* [6]. – У цьому випуску мова йтиме в першу чергу про оцінку та планування несучих конструкцій, аналіз пошкоджень та заходи щодо укріплення бетонних конструкцій звичайної **висотної будівлі**, зокрема криї автостоянки та транспортної гідротехнічної споруди.

Приклад показує, що у архітектурній терміносистемі німецької мови, слово *Hochbaus* може означати як "наземне будівництво", так і "висотна будівля".

За нашими спостереженнями, найпоширенішою є міжгалузева полісемія, коли один і той самий німецький термін функціонує у різних галузевих терміносистемах науки й техніки, наприклад: 1) **Absatz (m)** в архітектурній терміносистемі – це *майданчик сходів*; в комерційній – *збут (товару)*; в геологічній – *осад*; 2) **Anbau (m)** – *прибудова, крило (будівлі)*; *с-г. обробіток; вищипування*; 3) **Anwurf (m)** – *штукатурка; спорт початковий кидок (в гандболі, баскетболі)*; 4) **Balken (m)** – *балка; брус; спорт колода (гімнастичний снаряд)*; *смуга (на гербі)*; *анат. мозолисте тіло*; 5) **Bogen (m)** – *арка; мат. дуга; лук (зброя та спортивний інвентар)*; *скор від Druckbogen поліграф. друкований аркуш*; 6) **Gang (m)** – *коридор; тех передача, швидкість; геол. жила (руди)*; *блюдо (в значенні черговості страви)*; 7) **Neubau (m)** – *новобудова; воєн. знову споруджуваний корабель; тех. новинка; нова розробка*; 8) **Passage (f)** – *прохід; мор. протока; тех. проходження*; 9) **Säule (f)** – *колона; авт. підставка; бензоколонка; геол. стовпчастий кристал; нефт. циліндричний заряд твердого ракетного палива; ел. стрижень; сердечник (трансформатора)*; 10) **Träger (m)** – *опора, несуча частина; авт. транспортний засіб; анат. перший шийний хребець; воєн. ракетносець; геол. мінералносітель*.

1. Щодо синонімії, то термінологічна синонімія на відміну від загальнонародної має свої особливості. У загальнонародній мові синоніми співвідносяться переважно з предметним, денотативним значенням, а в термінології – з поняттям, сигніфікатом. Сигніфікативні групи чи ряди синонімів відображають сучасний стан терміносистем. Синоніми, які входять до складу цих рядів вживаються для визначення одного і того ж поняття. Терміни-синоніми не мають додаткових значень і не виконують стилістичних функцій. Особливістю синонімії у фаховій мові вважається відсутність емоційно-експресивних та оцінних опозиц [7, с. 6].

Провівши дослідження, за семантичною ознакою можемо виділити повні (дублети) та часткові терміни-синоніми архітектурної терміносистеми німецької мови. Повні синоніми цілком тотожні за своїм семантичним складом, тобто у них немає диференційних ознак. Наведемо декілька прикладів:

1. *Gleichzeitig wurde ein weiterer alter **Schuppen** – diesmal ein Ziegelbau – ebenfalls einer neuen Nutzung zugeführt: Sauna, WC, Dusche und Schwimmbecken sind nun beinhaltet* [8]. – У той же час ще один старий **сарай** – цього разу цегляна будівля – також знайшов нове застосування: там зараз знаходиться сауна, туалет, душ і басейн. – *Heuchel hat die Entstehung des neuen Landesarchivs Nordrhein-Westfalen begleitet, das aus einem historischen **Speicher** hervorging* [9]. – Завдяки Хойхель з'явився новий державний архів Нордрейн-Вестфалія, який виник на місці історичної будівлі **сарая**.

2. *Die Fassade und die Dachflächen des **Anbaus**, der sich wie ein Riegel hinter der Villa erstreckt, zeigen eine stark haptische Qualität und vermitteln Leichtigkeit und Eingebundenheit* [10]. – Фасад та поверхня даху **крила будівлі**, яке простягається

як ригель за віллу, надають помітної якості і передають відчуття легкості та зв'язаності. – Im südlichen **Gebäudeflügel** entsteht mit separatem Eingang ein neues Eremitage-Museum für zeitgenössische Kunst [11]. – У південному **крилі будівлі** знаходиться новий музей сучасного мистецтва Ермітаж, який має окремий вхід.

Дублетна синонімія найбільш поширена при назвах частин споруд. Оскільки їх кількість досить велика, то одна назва може використовуватися як родова для інших видових. Наприклад: **das Dach** (дах), *gebrochenes Dach* (n) – мансардний дах; *Kaiserdach* (n) – шоломоподібний дах; *Kuppeldach* (n) – куполоподібний дах; **das Fenster** (вікно), *Rundbogenfenster* (n) – полуциркульне вікно; *Rundfenster* (n) – кругле вікно; *Schiebefenster* (n) – розсувне вікно; **die Treppe** (сходи), *Haupttreppe* (f) – парадні сходи; *Hintertreppe* (f) – чорні сходи; *Holztreppe* (f) – дерев'яні сходи.

Часткові синоніми збігаються частково своїми значеннями і слугують для позначення чогось однопланового і однотипного чи його частини тощо. Наприклад: **Abbild** (n) – зображення, відбиток – **Abbildung** (f) – проекція фігури на площину; креслення, малюнок; **Abfallrohr** (n) – спускна труба, стічна труба, відвідна труба – **Abflusskanal** (m) – стічний канал, колектор.

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що терміносистемі архітектури німецької мови притаманні явища полісемії та синонімії. Дані процеси є небажаним явищем за думками багатьох науковців, але все ж неминучим на всіх етапах розвитку термінології, адже термінологія є складовою загальнонародної мови і тому закономірно розвивається за законами, притаманним мові в цілому.

Список використаних джерел

1. Кійко С.В. Відношення між полісемією та омонімією дієслів сучасної німецької мови. Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія. Чернівці : ЧНУ. № 114. 2001. С. 12–24.
2. Павлова О. Полісемія в лінгвістичній термінології української мови. *Українська термінологія і сучасність* : збірник наукових праць. – Вип. VI – К. : КНЕУ, 2005. С. 320-323.
3. Ein UFO in Slowenien URL: <http://www.architektur-online.com/projekte/ein-ufo-slowenien> (дата звернення: 5.07.2025).
4. Innovative Transparenz URL: <http://www.architektur-online.com/magazin/innovative-transparenz> (дата звернення: 7.07.2025).
5. BIM-Praxis URL: <http://www.architektur-online.com/kolumnen/edv/bim-praxis-ohne-engagement-kein-bim> (дата звернення: 5.07.2025).
6. Beton-Kalender URL: <http://www.architektur-online.com/extras/buchtipps/beton-kalender-2015> (дата звернення: 5.07.2025).
7. Турчин В.М. Проблема синонимии в терминосистемах биологии и медицины немецкого языка : автореф. дис.канд. филолог.наук. – Львов, 1979. – 24 с.

8. Die Gartenkammer URL: <http://www.architektur-online.com/schlagzeilen/nachrichten/die-gartenkammer> (дата звернення: 8.07.2025).

9. Vielseitige Themen und namhafte Sprecher bei den Innovations@DOMOTEX Talks URL: <http://www.architektur-online.com/schlagzeilen/veranstaltungen/vielseitige-themen-und-namhafte-sprecher-bei-den-innovationsdomotextalks-2015> (дата звернення: 5.07.2025).

10. Museum Villa Vauban / Luxembourg / Philippe Schmit architects s.á r.l URL: <http://www.architektur-online.com/projekte/museum-villa-vauban-luxembourg-philippe-schmit-architects> (дата звернення: 5.07.2025).

11. contractworld.award URL: <http://www.architekturonline.com/schlagzeilen/tagesaktuelles/contractworldaward-2010> (дата звернення: 5.07.2025).